

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-676-8-35>

**FINANCIAL INSTRUMENTS FOR REGULATING
ENTREPRENEURSHIP IN THE FIELD
OF FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY**

**ФІНАНСОВІ ІНСТРУМЕНТИ РЕГУЛЮВАННЯ
ПІДПРИЄМНИЦТВА У СФЕРІ ЗЕД**

Зовнішньоекономічна діяльність (ЗЕД) є ключовим чинником інтеграції України у світову економіку, забезпечення валютних надходжень, залучення інвестицій, технологій та інновацій. Динаміка показників зовнішньої торгівлі наведена у таблиці 1.

Таблиця 1

Зовнішня торгівля України у 2021-2025 рр.

Ключові показники	Рік				
	2021	2022	2023	2024	2025
ВВП, млн. USD	199 770	161 990	178 760	190 740	
Експорт товарів і послуг, млн. USD	68073	44134	37585	41732	40361
Імпорт товарів і послуг, млн. USD	72843	55294	63765	70772	83573
Зовнішньоторговельна квота, %	70,77	64	55,6	58,8	
Частка в загальному світовому експорті товарів, %	0,31	0,18	0,16	0,17	0,15
Частка в загальному світовому імпорті товарів, %	0,32	0,22	0,26	0,28	0,31

Джерело: складено за даними Світової організації торгівлі [1]

Наведені показники та їх динаміка відображають високий рівень відкритості економіки, зниження її конкурентоспроможності та адаптивності. Найвищі показники ЗЕД спостерігалися у 2021 році, експортно-імпортна активність була зосереджена переважно у середніх і

великих підприємствах промисловості, агросектору, металургії, машинобудування та ІТ.

У 2022 році через повномасштабне вторгнення РФ, руйнування інфраструктури, блокаду портів, масову міграцію та зупинку частини підприємств відбулося різке скорочення всіх показників. Експорт товарів впав на 35%, найбільшого скорочення зазнали експорт металургійної та продовольчої продукції.

У 2023–2024 рр. спостерігалось поступове відновлення економічної активності, зростання обсягів експортно-імпортних операцій, адаптація бізнесу до нових логістичних маршрутів.

У 2025 році темпи зростання експорту сповільнилися через ситуацію на зовнішніх ринках, регуляторні зміни, структурні проблеми в окремих секторах. Негативно вплинули на експортне виробництво руйнування енергетичної інфраструктури та дефіцит електроенергії; інфляційні процеси, внаслідок чого зростала собівартість продукції, знижувалися конкурентоспроможність та фінансова стійкість підприємств.

В той же час імпорт впродовж останніх років зростав, внаслідок чого у 2025 році від'ємне сальдо зовнішньої торгівлі товарами сягнуло 43,2 млрд дол. США. Частка країни у світовому експорті досягла найнижчого рівня, частка у світовому імпорті зросла до рівня 2021 року.

Щодо інвестиційної активності, то у 2025 році чистий приплив ПІІ в Україну становив 2,5 млрд дол. США, що є нижчим за рівень 2024 р. [2]. Основними напрямками інвестицій є промисловість, агросектор, ІТ, логістика, відновлення інфраструктури.

Наведені показники відображають й стан підприємницької активності у сфері ЗЕД. Втім, повноцінна статистика щодо кількості підприємств, що здійснювали ЗЕД, не публікується. За оціночними даними Інституту Аналітики та адвокації, частка таких підприємств у 2025 році складала 14% усіх зареєстрованих [3], що вказує на низьку інтенсивність участі підприємств у зовнішньоекономічних операціях.

Отже, проблеми активізації підприємництва у ЗЕД залишаються актуальними та розв'язуються правовими, економічними та організаційними методами. Зокрема, наразі важливо продовжити розбудову та диверсифікацію логістичних маршрутів, відновлення портової інфраструктури, запуск нових паромних переправ, контейнерних перевезень; активізувати залучення ПІІ через страхування ризиків, гарантії, спрощення процедур, розвиток індустриальних парків, відновлення інфраструктури; прискорити адаптацію законодавства до стандартів ЄС, інтеграцію до європейських ринків.

Розвиваються програми підтримки експортерів. Так, у 2022–2026 роках в Україні запроваджено: податкові стимули, спрощення митних процедур, розширення програм для малого бізнесу; широка програма страхування експортних ризиків, договорів, прямих інвестицій, інвестиційних кредитів через Експортно-кредитне агентство (ЕКА) [4], партнерські кредитні програми, гарантії, інформаційна та освітня підтримка. Таким чином, серед елементів підтримки наявні фінансові інструменти стимулювання зовнішньоекономічної діяльності, проте їх

доцільно розглядати і розбудовувати як багаторівневу економічну систему.

На макроекономічному рівні ключову роль відіграє держава, яка формує інституційне та фінансове середовище для розвитку ЗЕД через механізми бюджетно-податкової, валютної та кредитної політики. Окрім зазначених вище інструментів експортного кредитування в рамках діяльності ЕКА, доцільними можуть бути надання гарантій за зовнішньоекономічними контрактами, розширення підтримки інноваційного та високотехнологічного експорту, розвиток інфраструктури торгівлі. У грудні 2025 року зареєстровано проект закону №14270 про внесення змін до законодавства у сфері ЗЕД та захисту національного товаровиробника, який передбачає посилення захисту експортерів, спрощення процедур, удосконалення механізмів валютного контролю, стимулювання участі підприємств у ЗЕД, особливо у пріоритетних секторах та регіонах.

На регіональному рівні ефективними інструментами є запровадження програм підтримки експортерів, що включають часткове фінансування участі у міжнародних виставках, розвиток індустриальних парків, логістичних хабів і спеціальних економічних зон; співфінансування інвестиційних проєктів, спрямованих на підвищення експортного потенціалу регіону, стимулювання кластеризації підприємств. Фінансові механізми на цьому рівні часто поєднують ресурси місцевих бюджетів з коштами міжнародних донорських організацій, що дозволяє посилити інтеграцію регіональних суб'єктів господарювання у глобальні ланцюги створення вартості.

На мікроекономічному рівні фінансові інструменти стимулювання ЗЕД спрямовуються на забезпечення ефективності зовнішньоекономічних операцій та підвищення фінансової стійкості суб'єктів господарювання, серед них: методи розрахунків, страхування, інструменти торгового фінансування, інструменти управління валютними ризиками, оптимізації платіжних графіків та управління дебіторською та кредиторською заборгованістю. Інноваційними фінансовими інструментами є фінтех-платформи для міжнародних платежів; blockchain-рішення; використання альтернативних форм фінансування для виходу на зовнішні ринки.

Таким чином, на кожному рівні економічної системи фінансові інструменти мають виконувати взаємодоповнюючі функції, формуючи цілісну систему стимулювання зовнішньоекономічної діяльності.

Література:

1. Офіційний сайт COT. URL: <https://cutt.ly/vtOQlqTH> (Дата звернення: 24.03.2026)
2. Платіжний баланс у 2025 році. URL: <https://cutt.ly/xtOQkAYb> (дата звернення: 22.03.2026)
3. ЗЕД в Україні: що змінилося за 10 років. URL: <https://cutt.ly/etOQkujb> (дата звернення: 21.03.2026)
4. Нові можливості українських експортерів. URL: <https://cutt.ly/stOQIRLX> (дата звернення: 24.03.2026)